

Jüneyit Arkyn we alawylyk

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Jüneyit Arkyn we alawylyk JÜNEYIT ARKYN WE ALAWYLYK

Alawy-bekdaşyna ynanjynda Hajy Bekdaş weliniň on iki ymamdan Musa Kazyma, ondanam Hasan-Hüseyine we Hezreti Ala (r.a) birikýändigine ynanylýar...

Seýit Battal gazynyňam on iki ymamdan Zeýnel Abidine we Japar Sadyga, ondanam Hasan-Hüseyine, Hezreti Ala (r.a) birikýändigine ynanylýar.

Hajy Bekdaş weliniň biografiýasyny gürrüň berýän we XV asyrdaky ýazylandygy çaklanýan «Welaýatnamada» Hajy Bekdaş weliniň Seýit Battal gazynyň Eskişehir-Seýitgazydaky kümmetine zyýarat edendigi rowaýat görnüşinde ýazylypdyr:

«- Hajy Bekdaş Haýdariýesi, Torlagy, Ýsygy bilen geldi...»

Alawylar ýüzlerçe ýyl bäri Hajy Bekdaşa eýerip, Battal gazynyň (we onuň kakasy Hüseyin gazynyň) kümmetiniň başyna gelip, aýdylan janly berýär, zyýarat edýär... (Alawylyk-bekdaşy sopy-galandar derwüşler-de Battal gazyny pir saýyp, onuň kümmetini merkezi tekge hasaplap, barça galandarlary Gurban baýramynda bir ýere jemleýän «mahýa» atly ýyllyk üýşmeleňini şu ýerde geçirerdiler. Uzatmaýyn.)

Jüneyit Arkynyň baş rolda oýnaýan (birinjisinde Atyf Ýylmazyň, beýlekilerde Natuk Baýtanyň režissýorlyk eden) 1971-nji ýyldan 1974-nji ýyla çenli dört bölümlük «Battal gazy» çeper filmi surata düşürildi:

«Battal gazy dessany» («Battal Gazi Destanı»), «Battal gazynyň ar alyşy» («Battal Gazi'nin İntikamı», «Battal gazy gelýär» («Battal Gazi Geliyor»), «Battal gazynyň ogly» («Battal Gazi'nin Oğlu»)

Ýogsa-da, alawy medeniýetinde agramly ýer tutýan we XIII

asyrdan soň ýazuw çeşmelerine geçirilen «Battalnama» haýsy identiçnostda-röwüşde kino lentasyna geçirildi?

Jogabyna geleris:

• **MALKOÇOGLYNYŇ SOWGADY**

Hajy Bekdaş weliniň kümmetine zyýarat edip gördüňizmi?

Ikinji howluda reňkli daşlardan salnan üç elýuwulýany bolan çeşme (krant) bar. Bu ýer häzir «Arslanagzy çeşmesi» ýa-da «Arslanly çeşme» ady bilen tanalýar.

Çeşmäniň gapdalyndaky suw geçirijiniň howuza bakyp duran tarapynda şeýle ýazgy bar:

«Malgoç Baly ibni Aly hezretleri gazylar serdary, din gerçegi Hajy Bekdaş weliniň hormatyna bu jary aýny-köwseri (çeşmäni) 962-nji (1555) ýylda eýledi, teşnelikden oldy abdalan beri».

(Orginalynda: “Malgoç Bali İbn-i Ali hazretleri gaziler serdary ol din eri, Hajy Bektaş-y Weliniň yşkyna, eýledi, jary bu aýn-y kewseri, tarih dokuz yüz altmış ikide (1555-sy) teşnelikden oldy abdalan beri.”

Ýene bir ýazgyda «aş öýüni-de» (naharhana) Malkoçoğly maşgalasynyň gurdurandygy ýazylygy.

Malkoç maşgalasynyň şejeresi ýazuw çeşmelerinde Malkoç beg bilen, 1389-njy ýylda Kosowa söweşi bilen başlaýar. Olar osmanly goşunynda okçularyň serkerdesi bolan akynjy begleridir. Bu maşgala Sary Saltygyň başyny çeken türkmen alawy göçüniň öňbaşçylaryndandyr...

Ilkibaşdaky akynjylar, soňra (aýratynam merkezi goşundaky gapygullary) ýanyçarlar, alawy bekdaşdyr. Ýanyçarlaryň «Gülmeňni dogasy» şeýledir:

“Allah, Allah, Allah...

Üçler, ýediler, kyrklar

Gülmeňni Muhammedi

Nury-Nebi

Keremi-Ali

Pirimiz, soltanymyz Hüňkär Hajy Bektaş weli

Demine döwranına hüw diýeliň,

Hüwww...”

Uzatmaýyn:

Jüneyit Arkynyň türk taryhyndan söz açýan gahrymançylykly çeper filmlere surata düşmegi 1966-njy ýylda Süreýýa Durunyň režissýorlyk eden «Malkoçogly» çeper filmi bilen başlandy. 1971-nji ýyla çenli dowam eden «Malkoçogly» tapgyrynyň alty bölümünde Jüneyit Arkyn, diňe birinde bolsa Serdar Gökhan oýnady.

Malkoçogly haýsy idendiçnost bilen akynjy kino lentasyna girizildi?

Sekiz bölümlük çeper filmdäki akynjy begi Garamyrat şondan üýtgeşikmi näme?

• **IDEOLOGIK SERIŞDE: KINOMATOGRAFIÝA**

60-njy ýyllaryň ahyryndan başlap, kinomatografiýanyň üsti bilen jemgyýetçilik durmuşynyň sözi we hakydasy nädip emele getirildi? Haýsy taryhy nukdaýnazar agitirlendi?

Haýsy ýeke-täk ölçegli idendiçnost gatlaklaryň aňyna guýuldy?

Alawy idendiçnosty türk kinomatografiýasynda näme sebäpden yzygiderli gözden salyndy? Türk taryhy kinomatografiýasynyň agalyk ediji ideologik «dilinde» alawy hiç bolmady! Alawy idendiçnosty hiç haçanam görkezilmedi. Diňe kinomatografiýada däl, jemgyýetçilik durmuşynda-da ýokdy...

«Battal Gazydan» «Malkoçoğla», «Garamyratdan» «Garaoglana» çenli taryhy-çeper kinofilmleriň ählisiniň etniki idendiçnosty ýeke-täkdí: türk-sünni! Jemgyýetiň taryhy göz önüne getirme şekili-düşünişi şunuň esasynda janlandyryldy.

Munuň sebäbi bolmaly dälmi?

Biziň Konstitusíýamyzda ýazylan dünýewilik düşünjesiniň düýp manysy-da şudur: türk-sünni...

Döwlet ABŞ, Fransiýa mysallarynda bolşy ýaly dinsiz däl. Ýslam dini döwletiň gapdal ýanynda, goragy astynda. Şonuň üçinem ýörite Dini işler ministrligi bar. Döwlet metjit gurluşyklaryna serişde goýberýär we ş.m.

Hawa, döwletiň yslam ýoly arkaly kemala getiren degişlilik duýgusy ýeke-täk mezhebe – agalyk ediji ideologiýa esaslanandyr: sünni taglymat.

50-nji ýyllardan başlap çarwaçylyklardan şäher merkezlerine göçüp gelen alawylar kino sahnasynda gören gahrymanlarynyň nädip sünni keşbinde janlandyrylyşyny geň galyp tomaşa eden bolsalar gerek!

Aslyýetinde bu – 500 ýyl öň osmanlynyň sefewiler bilen başlan we alawy türkmenleri sünnileşdiren assimilization syýasaty bilen ugurdaşdyr...

1967-nji ýylda surata düşürilen «Hajy Bekdaş weli» çeper filmi-de sünni! Bu filtrleme prosesi taryhy teleseriallar arkaly häzirem dowam edýär...

Soner ÝALÇYN.

«SOZCÜ» gazeti, 05.07.2022 ý. Publisistika